

Gevangen monument

Het cellentekort staat al bijna 20 jaar hoog op de politieke agenda. Maatschappelijke ontwikkelingen en veranderende inzichten hebben geleid tot de roep om meer cellen. Het leeuwendeel van de benodigde uitbreiding werd gerealiseerd door de bouw van nieuwe gevangenissen. Over die nieuwbouw schreef de toenmalig rijksbouwmeester Kees Rijnboutt* in 1994 al dat 'alle nieuwe rijksgebouwen met hun architectuur en stedenbouwkundige "setting" een bijdrage moeten leveren aan de verbetering van de kwaliteit van hun omgeving'. Voor renovatieprojecten geldt dat natuurlijk ook.

En zeker voor een van de recente projecten, de vrouwengevangenis Nieuwersluis. Dit is een renovatie van een militaire kazerne in combinatie met nieuwbouw. Het complex herbergt 5 monumenten, is aangemerkt als beschermd dorpsgezicht en staat op een bijzondere landschappelijke locatie: aan de Vecht, temidden van een reeks landgoederen. Bovendien is de vesting een onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Die context schept verplichtingen.

Aanvankelijk wilde Justitie de nieuwbouw in het voormalig schootsveld plaatsen aan de achterzijde van het terrein. Gelukkig kwam op tijd het besef dat dit een landschappelijke doodzonde geweest zou zijn. Vervolgens wees onderzoek door het bureau Rijksbouwmeester uit dat door verdichting van het terrein en sloop van een aantal oude barakken en cellengebouwen het programma binnen de vesting gerealiseerd kon worden.

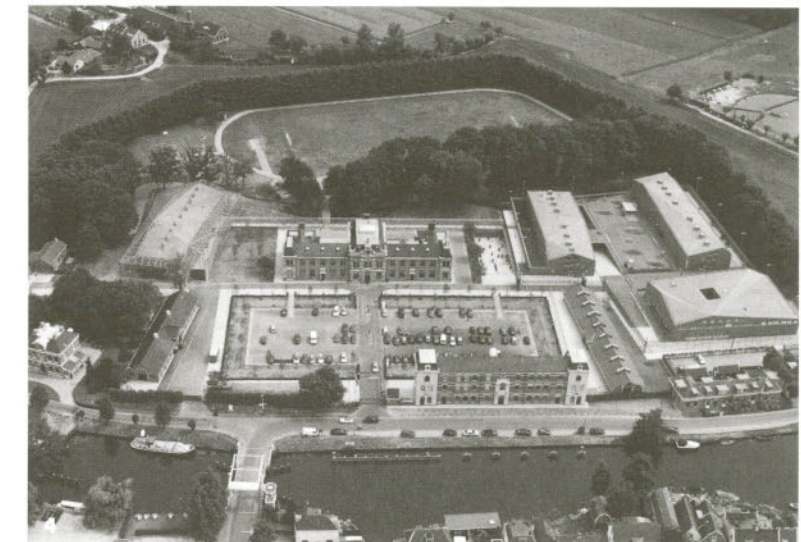
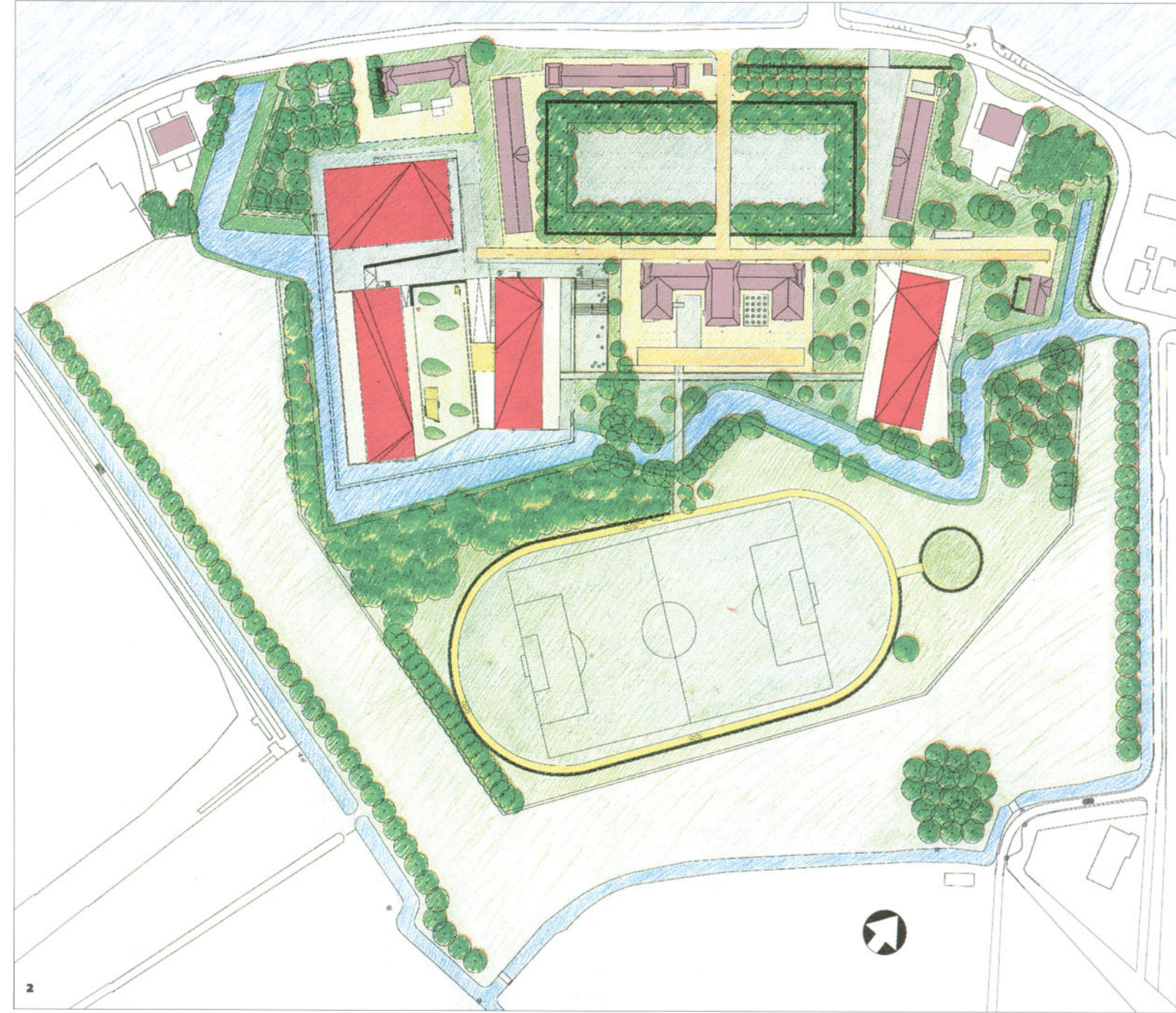
Architect Rob Hootsmans, verantwoordelijk voor het masterplan en het ontwerp van de vier nieuwe gebouwen, is creatief met de strenge eisen uit het bestemmingsplan omgegaan. De vormgeving is hedendaags, opvallend, autonoom en experimenteel. De benodigde hekwerken zijn geïntegreerd in de gebouwen tot een soort kooien. Omdat de toegestane hoogte beperkt was en het bestemmingsplan alleen boerenschuren toeliet liggen de gebouwen verdiept en heeft Hootsmans een bijzondere kapvorm ontworpen.

De buitenruimte is ontworpen door Lodewijk Baljon

Onderwerp: renovatie gevangeniscomplex Nieuwersluis
Locatie: Nieuwersluis, gemeente Loenen
Landschapsarchitect: Lodewijk Baljon
Landschapsarchitecten
Architect: Rob Hootsmans (Rijksgebouwendienst)
Kunst: Marcel Smink
Opdrachtgever: Rijksgebouwendienst
Oppervlak: 25.000 vierkante meter
Ontwerp: 1999-2001
Uitvoering: 2001-2003

- 1 Hoofdbouw aan centrale as
- 2 Masterplan gebouwen en terrein
- 3 Nieuwersluis voor de renovatie
- 4 Na de renovatie in 2003

Foto's: Lodewijk Baljon
Foto nummer 4: Snow-white fotografie

- 5 Het talud als zichtbeperkende maatregel
- 6 De luchtplaats
- 7 Entree
- 8 Zicht op de luchtplaats vanachter de tralies
- 9 De klinkerverharding van de oost-west as met daarachter de kooi rondom het gebouw
- 10 Corridor tussen twee gebouwen

die al eerder in Almere ervaring opdeed met gevangnissen. Deze opgave is echter veel landschappelijker en wordt minder bepaald door de traditionele strenge randvoorwaarden en functionele eisen die gelden voor luchtplaatsen. Ook was er in Nieuwersluis relatief gezien veel budget voor de buitenruimte beschikbaar omdat dure voorzieningen zoals gevangenis muren en -hekwerken hier niet nodig waren. De eerste indruk van het complex wordt bepaald door de losgeplaatste oude monumentale gebouwen en niet door hekken, muren en tralies. Het lijkt dan ook meer op een bescheiden landgoed dan op een gevangenis terrein. De wegen zijn strak en helder georganiseerd en uitgevoerd in de originele klinkers. Hagen, gras en grote bomen geven het terrein een

rustige en vriendelijke uitstraling. De geel-beige halfverharding kleurt mooi bij de speklagen van de gebouwen.

De realisatie van het complex ging niet zonder horten en stoten. Zo veranderde tijdens de bouw de functie. Toen 75 procent van de gebouwen klaar was besloot men de gevangenis te bestemmen voor vrouwen in plaats van mannen – waardoor ook een aantal eisen veranderde. Bijzonder is dat het moeizame proces niet in negatieve zin doorwerkte in de terreininrichting: deze is zorgvuldig gedetailleerd en uitgevoerd. De gewijzigde functie valt alleen enigszins af te lezen aan de luchtplaats. Nadat deze in eerste instantie was ontworpen als 'hufferproof' sportveldje is vervolgens geprobeerd hem met gras-

heuvels en met klimop begroeide abri's een zachter en groener aanzien te geven. Desondanks oogt de luchtplaats nogal stenig en sober. Hootsmans en Baljon hebben zich bij het masterplan voor de gebouwen en het terrein laten inspireren door de oorspronkelijke situatie. Winst is dat de vestinggracht herkenbaarder is geworden doordat twee dammen aan de achterzijde zijn vervangen door bruggen en door de reconstructie van een deel van de taluds aan de voorzijde. De Rijksgebouwendienst heeft 'het landschap' blijkbaar nog steeds hoog in het vaandel staan. Toch spelen ook pragmatische motieven een grote rol bij de ontwerpbeslissingen. Zo stelden de ontwerpers voor om de rij elzen om het bestaande sportveld te kappen zodat het voormalige schootsveld werkelijk in ere hersteld zou

worden. Justitie wilde echter geen inblik op het sportveld. Over de voorzijde van het complex waren Justitie en de ontwerpers het wel eens: hier lag een fantastische kans om de prachtige gebouwen zichtbaarder te maken vanaf de weg en de Vecht. Ook uit functioneel oogpunt viel hier iets voor te zeggen: het hoofdgebouw heeft een meer publieke functie dan een normale gevangenis en wordt ook gebruikt voor congressen en vergaderingen van Justitie. Met de sloop van een gebouwtje en de kap van een rij bomen leek dit te gaan lukken. Maar gevangnissen worden meestal niet met gejuich door omwonenden ontvangen. Ook in de kleine gemeenschap van het dorp Nieuwersluis ontstond de nodige onrust en de wethouder kwam in het geweer tegen het vrijmaken

van het zicht vanuit het dorp op het gevangenis terrein. Zijn eis is vertaald in een scherm van leilindes in combinatie met een grondtalud. Het eindresultaat is een fraai terrein dat mooi gepast had in de reeks van buitenplaatsen aan de Vecht maar dat nu verscholen ligt achter groen. Een gemiste kans, gebaseerd op angst, dat op het conto is te schrijven van de lokale overheid.

Harma Horlings

* Kees Rijnboutt schreef het voorwoord in 'Tuinen in detentie', C. Steenbergen (e.a.), RGD, Den Haag, 1994.